

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Философия және саясаттану факультеті
Жалпы және қолданбалы психология кафедрасы

Медициналық психология

**дәріскер: психол.ғ.к., аға оқытушы Құдайбергенова
С.Қ.**

2022-2023 оқу жылы

Дәріс 2 Заманауи медициналық (клиникалық) психологияның әдіснамалық және теориялық мәселелері

1. Клиникалық психологияның ғылыми парадигмалары (модельдері)
2. «Нормалар» ұғымы
3. Медицинадағы және психологиядағы "патология нормалары" критерийлері
4. Клиникалық психологияның этикалық сұрақтары

Клиникалық психология әдістемесі

Методология-бұл теориялық және практикалық қызметті ұйымдастыру және құру принциптері мен тәсілдерінің жүйесі. Оның әртүрлі деңгейлері бар: философиялық, жалпы ғылыми, нақты-ғылыми, олар өзара байланыста және жүйелі түрде қарастырылуы тиіс. Әдістеме дүниетаныммен тығыз байланысты, өйткені оның жүйесі зерттеу негіздері мен оның нәтижелерін дүниетанымдық интерпретациялауды болжайды. Клиникалық психологияның әдіснамасы нақты-ғылыми деңгеймен анықталады және зерттеушінің дүниетанымдық ұстанымымен байланысты (мысалы, тұлғаның, мінез-құлықтың, психопатологияның динамикалық, когнитивті-мінез-құлық, гуманистік немесе диалектикалық-материалистік түсінігіне бағытталған).

Парадигма немесе "рамка моделі" дегеніміз не?

Кун: ғылыми парадигма – бұл "ғылыми дәстүр" әдістерін орнатудың жинақты белгісі.

Модель – таным теориясы құрылатын жалпы қабылданған көзқарастар, принциптер.

Модельдер ең алдымен теориялық-танымдық функцияға ие. Ауру/Денсаулық моделі психологиялық көмек көрсетеді.

"Рамкалы" модель-теория мен практика шеңберін анықтайтын қағидаттар, дәстүрлер; бұл теория мен практика тәсілдерінде іргелі және өте қатаң айырмашылықтарды жиі көрсететін зерттеу бағдарламалары.

Олар ғылым парадигмаларына сәйкес келеді.

"Шеңберлі" модельдер ғылыми танымның тарихи өнімі ретінде және мәдениет өнімі – уақыт рухы ретінде пайда болды. Бұл парадигмалар бір жағынан медициналық ғылымдармен және екінші жағынан әлеуметтік ғылымдармен КП қарым-қатынасын көрсетеді.

Қандай да бір модель аясында "адам" дегенге антропологиялық көзқарас анықталады.

"Рамкалы" модельдердің түрлері

1. **Органикалық (биологиялық, медициналық) "рамкалы" модель (парадигма).** Тарихи тұрғыдан ол бірінші. Медицина аясында пайда болды. Вайнерт: органикалық модельдің негізгі сипаттамалары:
 - а) психикалық бұзылулар олардың негізінде жатқан дене бұзылуларының белгілері ретінде түсінілетін аурулар ретінде түсініледі.
 - б) психикалық бұзылулар нәтижесінде органикалық ақаулар туындады және соматикалық бұзылулардың эпифеноменалары болып табылады.
 - в) психологиялық және әлеуметтік факторлар бірқатар себептерге тек екінші мәнге ие, өйткені олар психикалық бұзылулардың мәнін емес, олардың пайда болуының сыртқы түрін анықтайды.
 - г) психикалық бұзылуларды зерттеу әдістемесі жаратылыстану-ғылыми себеп принципі негізінде құрылады.
Егер жеткілікті ақпарат жинаса, психикалық бұзылулар мен қарапайым органикалық бұзылулар деңгейі арасындағы байланысты анықтауға болады.
 - д) психикалық бұзылуларды зерттеу және емдеу медициналық мекемелерде жүзеге асырылуы тиіс.

2. Психоәлеуметтік «рамкалы модель»

Психоәлеуметтік "рамкалы" модель (50-60-шы ж.ж. 20 в. - антипсихиатрия) - науқас адамның қадір-қасиетіне қарсы күрес.

Жан күйзелісі жоқ-социумдағы барлық мәселе.

- 1) психикалық бұзылулардың биологиялық себептерінің емес, психикалық және әлеуметтік жағдайлардың, факторлардың, психикалық бұзылулардың себептерінің ролін атап көрсету. Өте күшті әлеуметтік және мінез-құлық бағдары бар. Органикалық модельге қарсы.
- 2) Интеракционалды және әлеуметтік тәсілдерді қамтиды.
 - а) Психикалық бұзылулар "ыңғайсыз емес, бұзылған немесе проблемалық нәрсе" және т. б. деп түсініледі.;
 - б) Психикалық бұзылулар туындаған кезде терапияның өзгеруі әлеуметтік және психикалық факторларға қойылады;
 - в) Психикалық бұзылулар мен олардың себептері арасында сызықты емес, кешенді себептер (Гиппократ: ауруды емес, науқасты емдеу керек).
 - г) Психоәлеуметтік модель өте кең әдіснамалық негізді білдіреді;
 - д) Психикалық бұзылулар кезіндегі терапия мен әлеуметтік-ғылыми-бағытталған, көп амбулаторлық мекемелер.

3. Биоәлеуметтік "рамкалы" модель

Екі модельді интеграциялау қорытындысы (Медициналық және әлеуметтік).
Интеграцияның құраушы факторы клиенттің өзі, сондай-ақ ауру және денсаулық ұғымдары болып табылады.

Ауру феноменін динамикада қарау. Мысалы, алкоголизм-психологиялық, физикалық және биохимиялық тәуелділік. Себептерді анықтау кезінде-барлық факторларды есепке алу.

Бұл модельге екі көріністі өзгертуге мүмкіндік берді: а) ауру динамикасы туралы; б) себептері туралы түсінік.

Р.Кох: вирусты аурудың тұжырымдамасын анықтайтын 7 сипаттамалар.

Биопсихоәлеуметтік себептерді анықтау әрекеті. Энгель (1969); Берталанфи (1968) – жүйелі тәсіл. Ноэтикалық "рамалы" модель. Р. Кун, Поппер (әдіскерлер).

«Нормалар» түрлері

1. Статистикалық норма

Статистикалық норма тұрғысынан алғанда, орташа шаманың немесе келісілген бөлу шарасының шеңберінде болатын, әдетте, стандартты квадраттық ауытқу түрінде көрсетілген құбылыс қалыпты болып саналады. Олай болмаған жағдайда мұндай құбылыс дұрыс емес деп санайды.

2. Функционалды (индивидуалды) норма

Бұл мағынада адам өзінің жеке көзқарасы бойынша, ол өзіне тән, ол өзі дұрыс немесе әдемі деп санайды (Л. Кошч, 1974) қанағаттану тапқан кезде пайда болған кезде қалыпты болып табылады. Мұнда Норма-жеке тұлғаның бір түрі.

3. Идеалды норма

Идеалды норманы жеке тұлғаның оңтайлы әлеуметтік жағдайларда өмір сүруінің оңтайлы тәсілі ретінде сипаттауға болады. Жалпы ерекшелікте идеалды нормада тұлғаның өзекті және дамып келе жатқан бірлігі, тұлғаның және әлеуметтік ортаның динамикалық тепе-теңдігі, әртүрлі психикалық процестер мен қызмет түрлерінің динамикалық тепе-теңдігі, ең бастысы, тұлғаның әртүрлі қажеттіліктерінің, оның даму және өзгеру процесіндегі тұлға құрылымының салыстырмалы орнықтылығы (Э. Сыржиштева, 1972) ерекшеленеді.

4. Рухани денсаулық норма ретінде

Өйткені сұрақта нормалары біз психикасына біртұтас, болмайды айналып мәселені жан денсаулығын оған қатысты норма. Шын мәнінде, жан денсаулығы да мінсіз норманың бір түрі болып табылады, бірақ біз оны бөлек талқылау орынды болып табылады.

- ***Патология-норманы түсінуге интуитивті-эмпирикалық көзқарас***
- Кәдімгі сана деңгейінде, кейде ғылымда да интуитивті-эмпирикалық тәсіл деп аталады. **Құбылыс қандай да бір алдын ала ескертілетін критерийлерді пайдаланбай қалыпты немесе қалыпты емес деп саналады, таза интуитивті.** Мұндай жағдайларда бағалау критерийлері танылмаған болып қала береді және ол ретінде айналасындағыларды өздерімен салыстыру болуы мүмкін. Бұл ретте қоршаған индивидтерге қатысты қандай да бір бағалауды білдіретін сарапшының өзі нормалылық эталоны болып табылады. Бұл жағдайда өз мінез-құлқының стереотиптерімен және әлемге деген қарым-қатынасымен сәйкес келмейтін барлық нәрсе дұрыс емес нәрсе ретінде әрекет етуі мүмкін.
- ***Норманы және патологианы түсінудің жиіліктік тәсілі***
- "Норма–патология" проблемасын шешудегі ең көп таралған тағы бір тәсілді жиілік деп атауға болады. Оның бастапқы ережелері өте қарапайым
- — **қандай да бір құбылыс жиі кездеседі, ол кең таралған сайын, оның қалыпты болуы ықтималдығы артады.** Және керісінше. Өте қарапайым және сенімді емес теориялық негіздеме өте күрделі математикалық аппаратты пайдаланумен бекітіледі. Мүмкін, соңғы жағдай осы тәсілдің кең танымалдығын түсіндіреді. Сонымен қатар, жиілік өлшемі әрдайым мазмұнды сенімді бола алмайды. Көптеген құбылыстар кең таралған, бірақ бұл оларды қалыпты емес, мысалы, солақайлық немесе егіз монозиготалық және т. б. айналдырмайды.

- **Патология-норманы түсінудің мәдени-релятивті тәсілі**

- Осы көзқарас аясында норма мен патология мәселесі мәдениет пен тарихи уақыт контексінде шешіледі. Бір мәдениетте бір құбылыс, бірақ әр уақытта басқаша бағалануы мүмкін (қалыпты, патологиялық). Әр түрлі дақылдарда бір уақытта бір құбылысты бағалау диаметрльды қарама-қарсы болуы мүмкін: бір мәдениетте қалыпты нәрсе, екіншісінде қалыпты емес. Норманы және патологияны түсінуге бейімдеу тәсілі. Нормальдылық өлшемі ретінде қазіргі ғылымда бейімделу түсінігін, яғни физикалық және әлеуметтік өзгерістерге жылдам бейімделу қабілетін жиі пайдаланады. Шын мәнінде, бұл тәсіл маңызды назар аударуға лайық, бірақ ол да осы проблеманы шешудегі қиындықтарды аяғына дейін еңсере алмайды.

- **Норманы және патологияны түсінудегі гуманистік тәсіл**

- Гуманистік психология "норма — патология" проблемасын шешуге жаңа серпін мен жаңа көзқарас әкелді. Осы бағыт шеңберінде, белгілі болғандай, үлгі ретінде өзін-өзі ақтайтын тұлғаны, еліктеуге арналған эталонды сипаттауға әрекет жасалды. Өзін-өзі белсенді тұлға сипаттамаларының тізімі өте кең, бірақ оның ең типтік қасиеттері:әлемді оң қабылдау,Болашаққа бағдар,тұрақты позитивті өзін-өзі бағалау,адамдарға шыдамдылық,әзіл сезімі,өмірлік қиындықтарға төзімділік және мн. т. б.

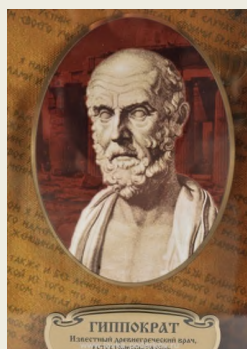
● ***Норманы және патологияны түсінудің деңгейлік тәсілі***

- Соңғы екі он жылдықта ғылымда норма мен патология-бұл екі шеткі нүкте, олардың арасында нақты шекара жоқ. Сондықтан оларды саралау және ажыратудың нақты өлшемдерін табу қиын. Екі шеткі нүкте арасындағы кеңістік шекаралық жағдайды толтырады.
- Егер деңгейлік тәсілмен толықтырылса, біз аталған континуум моделі формальды емес, мазмұндық түрге ие болады. Оның көзқарасы бойынша адам болмысының 3 деңгейі: **соматикалық, психологиялық, моральдық сана деңгейі**.

"Мінсіз норманың" кейбір нұсқасы адамның өмір сүруінің барлық 3-ші деңгейінде оның әл-ауқаты деп санауға болады. Патология жағына қарай қозғала отырып, біз әртүрлі шекарашылар арқылы "ішінара нормадан" өту керек, яғни қолайсыз адамның өмір сүруінің 1-ші немесе 2-ші деңгейіне қатысты жағдайлар.

Клиникалық психологиядағы этика

1. Гиппократ моделі («не навреди») принципі.
2. Парацельстің моделі («Делай добро») принципі.
3. Деонтологиялық модель ("соблюдения долга") принципі.
4. Биоэтика ("тұлғаның құқықтары мен қадір-қасиетін құрметтеу") принципі.

Әдебиет тізімі

- 1. Братусь Б.С. . Аномалии личности (глава о подходах к пониманию нормы)

<http://www.klex.ru/122>

- 2. Соловьева Л.Н. Критерии нормы в клинической психологии

http://www.mprj.ru/archiv_global/2014_3_26/nomer/nomer01.php

- 3. Карвасарский Б.Д. Клиническая психология. СПб, 2010